

ΠΑΡ 5
ΠΕΤΡΟΥ Ν. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΣΗΜΑΣΙΩΝ
ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ ΑΡΜΕΝΙΖΩ

ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ ΕΚ ΤΟΥ ΚΑΤΟΜΟΥ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ
1912

1267

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΣΗΜΑΣΙΩΝ ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ
Α Ρ Μ Ε Ν Ι Ζ Ω (*)

Εἰς τὸ τοῦ Ὀμήρου ἐν Ὀδ. ε 254 «ἐν δ' ἱστὸν ποιεῖ καὶ ἐπί-
κριον ἄρμενον αὐτῷ» (τ. ἔ. κεραῖαν, εἰς ἣν προσαρτᾶται τὸ ἱστίον,
ἀρμόζουσιν εἰς αὐτόν) ὁ Εὐστάθιος 1533,46 παρατηρεῖ ὅτι «σκο-
πητέον δὲ καὶ μήποτε ἡ Ὀμηρικὴ αὕτη κλῆσις τοῦ ἄρμενον τῷ ἱστῷ
ἐπικρίου» παρήγαγε τοὺς πολλοὺς ἄρμενα ἰδιωτικώτερον μὲν, ὅμως
δὲ οὐκ ἀλόγως τὰ ἱστία καλεῖν» (πβ. Du Cange Glossar. I (1688)
p. 126, Κοραῆ Ἀτακτα Α' (1830) σελ. 71, Σκαρλ. τοῦ Βυζαντίου
Λεξ. τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλλ. διαλέκτου σ. 48 ἐν τῇ λέξει ἄρμενον).

Α'. — Τοῦ Εὐσταθίου τὸ χωρίον ὁ μακαρίτης καθηγητὴς Ἰ. Παν-
ταζίδης ἐξ ἑαυτοῦ ἀναγράψας ἐν τῷ μεταπεφρασμένῳ τοῦ Seiler
Ὀμηρικῷ Λεξικῷ (1873) σ. 94 ἐν λ. ἀραρίσκω συνῆψεν αὐτῷ τὰ
ἐξῆς: «ἡ δὲ νῦν καθομιλουμένη οὐ μόνον τὰ ἄρμενα λέγει,
ἀλλὰ καὶ ῥῆμα ἐντεῦθεν ἔπλασεν ἀρμενίζω, ἀμετάβατον=ἱστιο-
δρομῷ (κατὰ Πολύβιον καὶ ἄλλους), ἱστιοπλοῷ, καθόλου δὲ πλεῶν».

Ὅσον μὲν εἰς τὸ ἄρμενα, ἡ περὶ τῆς τοιαύτης χρήσεως αὐτοῦ
παρατήρησις τοῦ Εὐσταθίου πάντως ὠρμήθη ἐκ τῆς πυκνῆς συνη-
θείας συγχρόνων αὐτῷ («τοὺς πολλοὺς», «ἰδιωτικώτερον»)· ἄλλως,
ἐν χρόνοις πολλῶ τῶν τοῦ Εὐσταθίου ἀρχαιοτέροις καὶ συγγραφεῖς
μετεχειρίσθησαν οὕτω τὴν λέξιν (1). Νῦν δὲ τὸ ἄρμενον ἐνιαχοῦ ση-
μαίνει καὶ τὸ πλοῖον, ὡς καὶ ἐν πλείστοις Βυζαντιναῖς καὶ μεσαιω-
νικοῖς κειμένοις, καὶ, σπανιώτερον, μόνον τὸν ἱστὸν.

Ὅσον δὲ εἰς τὸ πανελλήνιον ῥῆμα ἀρμενίζω (2), τὸ περὶ τε

(*) Ἀνακοίνωσις ἐν τῇ τῆς 29 Ἀπριλίου συνεδρίᾳ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας.

(1) Περὶ τοῦ πράγματος ἄλλοτε θὰ γίνῃ ὁ προσήκων λόγος, καὶ ἄλλως καὶ διότι
τῶν Λεξικῶν ἄλλο ἄλλα διδάσκει ἀνακριθεῖ· καὶ ὅπως εἰς δύο παραδείγματα ἐνταῦθα
ἀρκεσθῶ, ἐν τῷ τοῦ Ἡσιόδου Ἔργ. καὶ Ἡμ. 807 αὐλοτόμον τε ταμεῖν θαλαμητὰ
δοῦρα | νηιά τε ξύλα πολλά, τάτ' ἄρμενα νηυσὶ πέλονται» (τ. ἔ. ξύλα οὐχὶ οἷα
δήποτε, ἀλλ' ἐπιτιθέμενα) καὶ ἐν τῷ τοῦ Θεοκρίτου ΚΒ' 13 κρέματα δὲ οὖν
ἰστίῳ ἄρμενα πάντα | εἰκῇ ἀποκλασθέντα» (τ. ἔ. τὰ τῆς ἐφαρτύσεως) τῶν Lid-
del - Scott τὸ Λεξικόν (καὶ ἡ τοῦ Ἀνέστη Κωνσταντινίδου μετάφρασις αὐτοῦ) τὸ ἄρ-
μενα ἐρμηνεύει καὶ διὰ τῆς λέξεως sails (ἱστία). — Ὅρα ἐν τῷ τέλει τῆς διατριβῆς
τὰς Προσθήκας.

(2) Ὅρα τὰς Προσθήκας.

πλοίων καὶ περὶ ἀνθρώπων λεγόμενον, καὶ τοῦτο ἡ ὁμιλουμένη ἡμῶν γλῶσσα δὲν ἐπλάσεν αὐτή, ἀλλὰ παρέλαβε κληρονομίαν ἐκ παλαιῶν χρόνων, ὡς καὶ ἄλλα πρόχειρα Λεξικά διδάσκουσι καὶ τὸ Glossarium τοῦ Du Cange καὶ ὁ Thesaurus καὶ τὸ Λεξικὸν τῶν Liddel-Scott· τὸ παλαιότατον δὲ τοῦ ῥήματος μαρτύριον προσήγαγεν ὁ ἡμέτερος Sophocles ἐν τῷ Greek Lexicon p. 249 ἐκ τῆς Χρονογραφίας (ἐτῶν 810-815) τοῦ Θεοφάνους p. 582 B, ἐκδ. C. de Boor I 380,7 ἀόρᾳ τὸν στόλον ἐπὶ τὴν πόλιν ἀρμενίζοντα» (3).

Β'. — Μεταφορικὴν τοῦ ῥήματος καὶ δὴ μεταβατικῇ (4) χρῆσιν πρῶτος, ὅσον ἐγὼ γινώσκω, ἀνέγραψεν ὁ καθηγητὴς κ. Ν. Γ. Πολίτης ἐν τῇ Byz. Z. VII (1898) p. 158 (5), τὴν μετὰ τοῦ ἀντικειμένου καιρὸν ἐν τῇ παροιμίᾳ (Κεφαλληνίας) «καθὼς τὸν εὐρὼ τὸν καιρό, ἔτσι τὸν ἀρμενίζω» καί, κατὰ τὴν τοῦ καιροῦ σημασίαν «τοῦ οὐρίου ἀνέμου καὶ μεταφορικῶς τῆς εὐκαιρίας», ἐν ταῖς παροιμίαις «ὅταν βρῆς τοῦ τσιρὸ σ', νὰ τὸν ἀρμενίζης» (Λέσβου), «ἀλλὶ 'ς τὸν πῶδρη τοῦν κιρὸν κι δὲν τοῦν ἀρμενίσῃ» (Μεγίστης), «ἀλλὶ... τὸν τσιρὸν τσαὶ δὲν τὸν ἀρμενίσῃ» (Λιθίου). — Χειρογράφου συλλογῆς τῆς Κρήτης δελτίον ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τοῦ Λεξικοῦ διδάσκει ὅτι τὸ ἀρμενίζω σημαίνει «καὶ ἐπωφελοῦμαι τῆς βοηθητικῆς περιστάσεως»· καταληπτὸν τοῦτο γίνεται μόνον διὰ τῶν νῦν δὴ παρθεθέντων.

Μεταφορικὴν χρῆσιν ἀναγράφει καὶ δελτίον τοῦ ἀρχείου κατὰ τὰς Παροιμίας τοῦ κ. Πολίτου, Β' (1900) σ. 466, ὡς ἐξῆς: «ἀρμενίζω: κυρίως σημαίνει πλέω ἢ ἱστιοδρομῶ, μεταφορικῶς δὲ λέγεται ἐπὶ τῆς διαρρυθμίσεως καθόλου τοῦ τρόπου τοῦ βίου»· τόσον ἀδιόριστα καὶ ἀσαφῆ εἶναι ταῦτα, ὥστε ἅμα αὐτὰ ἀνέγνων καὶ δὲν ἐπίστευσα ὅτι ὁ ἐκδότης τῶν Παροιμιῶν οὕτως εἶπεν· ἀνοιξας δ' ἀμέσως τὸν τόνον αὐτῶν εἶδον ὅτι τὰ ἐν αὐτῷ γεγραμμένα ἀναφέρονται εἰς τὴν Βυζαντιακὴν παροιμίαν (τοῦ Πλανούδη, Kurtz 76) «ἀπάτα καὶ ἀρμενίζε» καὶ εἰς τὴν μεσαιωνικὴν (Krumbacher Mittelgr. Sprichwörter, 1893, p. 126 καὶ 216) ἀκόμπωνε καὶ ἀρμενίζε». Καὶ γρά-

(3) Ὅρα τὰς Προσθήκας.

(4) Ὅρα τὰς Προσθήκας.

(5) Τὰ προκείμενα δὲν ἀνεγράψαν ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τοῦ Λεξικοῦ κατὰ τὴν πρώτην τῶν πηγῶν αὐτοῦ ἀποδελτίωσιν.

φει ὁ κ. Πολίτης τάδε: ἀτὸ ἀρμενίζω ἐνταῦθα λαμβάνεται ἐν μεταφορικῇ ἐννοίᾳ. Κυρίως σημαίνει πλέω ἢ ιστιοδρομῶ... μεταφορικῶς δὲ λέγεται ἐπὶ ἐνεργείας καθόλου ἢ τρόπου τοῦ βίου· **ἔδεν ἀρμενίζεις καλὰ**· «κακῶς διοικεῖς τὰ ἴδια πράγματα». Ὅθεν τὸ ἅπασα καὶ ἀρμενίζε· ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ ἅπασα καὶ τραύα τὸ δρόμο σου'... ἐνέργει· δηλ. ἀποβλέπων μόνον εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ σου καὶ ἀδιαφορῶν περὶ τῶν μέσων, ἅτινα ἀναγκάζεσαι νὰ μεταχειρισθῇς, καὶ ἂν ἀκόμη συνίστανται ταῦτα εἰς ἀπάτην καὶ δόλον»· ὥστε ὀρθῶς τῶν Παροιμιῶν ὁ ἐκδότης ἐρμηνεύει μὲν τὰς παλαιὰς παροιμίας, παραβάλλει δὲ τὸ **νῦν κοινολεκτούμενον** **ἂδεν ἀρμενίζεις καλὰ** (ἀμεταβάτως)· τοῦτο δὴ καὶ δὲν παρελήφθη εἰς τὸ δελτίον τοῦ ἀρχείου (6).

Εἰς τὰ εἰρημένα συνάπτω ἐγὼ τὰ ἐξῆς· πρὸς ἄνθρωπον, ὅστις ἀπάγει ἑαυτὸν ἐκ τῶν ὀρθῶν ἔργων καὶ λόγων καὶ ἀστοχεῖ τῶν δεόντων, σκαπτικώτερον πῶς καὶ δριμύτερον λέγεται δημῶδες τὸ **ποῦ ἀρμενίζεις**». Ὁμοία εἰκὼν, εἰλημμένη ἐκ τῆς εἰς ἄγνωστόν τινα τόπον ὁδοιπορίας, ὑπόκειται τῷ παρα Σοφοκλεῖ ὑπὸ τῆς Ἠλέκτρας πρὸς τὴν Ἄνδρην (στ. 920) Χρυσόθεϊν λεγόμενῳ ἐν στ. 922 **αὐτὸ οἶσθ' ὅποι γῆς** οὐδ' ὅποι γνῶμης φέρῃ, ἐν ᾧ τοῦ «ὅποι γῆς φέρῃ» ἡ ἐννοια μεθερμηνεύεται διὰ τοῦ «ὅποι γνῶμης φέρῃ»· ὅτι δὲ παροιμιακὸς τις τρόπος ἐκφράσεως, οἰκείας τῷ κοινῷ βίῳ οὔσης, πρόκειται, τοῦτο μαρτυρεῖ ὁ Ἀποστόλιος ΙΔ' 57 (Paroem. Gr. II p. 619,3) **ποῦ γῆς ἢ θαλάττης ὑπῆρχες**· ἐπὶ τῶν **ἀνοήτων** καὶ, πολλῶ τοῦ Ἀποστολίου πρότερον, Δίων ὁ Χρυσόστομος Λόγ. Γ' p. 50 **ἐν νηὶ ἐπιβάταις ἐξεστὶν ἀμελεῖν καὶ μηδὲ ὀρᾶν τὴν θάλατταν ἀλλὰ μηδὲ ὅπου γῆς εἰσι, τὸ τοῦ λόγου, τοῦτο εἰδέναι**· ἐν ἀμφοτέροις τοῖς λογίοις πρὸς τὴν ἐννοίαν τοῦ ὁδοιπορεῖν ἔχομεν τὴν τοῦ πλεῖν, τοῦ δημῶδους ἀρμενίζειν.

Γ'. — Τρίτην τοῦ ἀμεταβάτου ἀρμενίζω σημασίαν ἐπιφέρω τὴν τοῦ «τῶν φρενῶν ἐξίσταμαι, παραφρονῶ, μαίνομαι», σαφεστάτην νῦν, μετὰ τὰ ἐν Β' διελημμένα μοι, ταύτην οὖσαν· τὸ ῥῆμα λέγεται οὕτως ἐν Μακεδονίᾳ, καὶ δὴ μόνον περὶ λεχοῦς, ἥτις κατὰ τὸν τοκετὸν ἢ μετ' αὐτὸν ἔπαθε τὰς φρένας: (7) **ἡ (δεῖνα) ἀρμενίσεν**· καὶ

(6) Ὅρα τὰς Προσθήκας.

(7) Λεχῶν φρενίτιδας παρετήρησαν ἤδη ἀρχαῖοι ἰατροί· τῶν χωρίων τοῦ Ἱπο-

ἀρμενίσμα = ὁ μετὰ παραφροσύνης πυρετός (τοιούτος εἶναι καὶ ὁ ὑπὸ τῶν νῦν ἱατρῶν καλούμενος ἐπιλόχιος ἢ ἐκλαμψία). Ἑρμηνείαν δὲ τοῦ ἀρμενίσσε τούτου ἔχεις ἐν συνηθείᾳ, ἣν πρὸ πολλῶν ἐτῶν καὶ ἐν τῇ Θεσσαλονίκῃ παρ' ἰδιωτικωτέροις κρατοῦσαν κατέλυσεν ἔπειτα ἡ ἱατρικὴ ἐπιστήμη: εἰς γυναῖκα ἀρμενίσσασαν προσῆγον τὴν ἐμπειρικὴν γιάτραιναν, αὕτη δὲ ἄλλα τε πρὸς θεραπείαν τῆς πασχούσης ἐποίει καὶ ἐπώδᾳς τινὰς ἔλεγεν, ὧν τὸ κεφάλαιον ἦτο ἡ ἐπὶ κλήσις «γύρισε πίσω, γύρισε πίσω».

Καὶ παρετήρησα μὲν ἤδη πρὸ 18 ὄλων ἐτῶν ἱκανὰ περὶ τῆς σημασίας ταύτης τοῦ ἀρμενίζω, δὲν κατώρθωσα δὲ τότε ἵνα καὶ τὴν ἀρχὴν καὶ ἀνάπτυξιν αὐτῆς καθορίσω· ἐν τῇ Byz. Z. III (1894) p. 242 ἔγραψα τάδε: (8) «ἐν τῷ μέσῳ που τῆς νοτίας πλευρᾶς τῆς ἀκροπόλεως [τῶν Σερρῶν] κεῖται καὶ ἡ κοινῶς λεγομένη Ἀρμενό-πετρα (9), μέγας βράχος οἶονεὶ μετέωρος ὑπερκρεμάμενος· ἐκ τοῦ βράχου, ἐν ᾧ λελαξευμένη ὁρᾶται μικρὰ κοιλότης ἐν σχήματι ἐπιμήκους πλαισίου εἰκόνας [πάντως τῆς Παναγίας], γραῖαι γυναῖκες λαμβάνουσιν ὡς ἀντίδοτον ἀσθενειῶν γάλα καὶ τεμάχια λίθων, παράδοσις δὲ φέρεται καθ' ἣν ὁ βράχος ἀποσπασθεὶς πάλαι ἐκ τοῦ ὕψους καὶ ἔτοιμος ὧν νὰ καταπέσῃ ἐπὶ τὴν πόλιν ἔστη ἐνθα νῦν κεῖται ἐκ θαύματος τῆς Θεοτόκου. . . . Ἐν τῷ αὐτῷ μακρᾷ κειμένῳ ναῶ τοῦ Ἀνω Ταξιάρχου. . . ὑπάρχει ἀρχαία. . . εἰκὼν Ἑκκαθάρτης τῆς Ἀρμενοκρατοῦσης· πάλιν, ἐν Μακεδονίᾳ ἄρμενο(ν) σημαίνει χορτάριον τι (10) καὶ ἀρμενόξυλο(ν) ξύλον τι, ἀμφοτέρω διδόμενα εἰς τὰς ἀρτιτόκους γυναῖκας καὶ τὰ νήπια, τὸ δὲ ἀρμενίζειν ῥῆμα λέγεται ἐπὶ τῶν κατὰ τὸν τόκον τὰς φρένας παθουσῶν γυναικῶν, ἡ γυναῖκα ἀρμενίσσε·» p. 254 καὶ 256 παρετήρησα ὅτι ἐν τῷ εἰρημένῳ ναῶ κεῖται εἰκὼν α' ἢ Ἑλεοῦσα, κατὰ πῶς λέγεται ἡ Ἀρμενοκρατοῦσα, δῆλον ὅτι ἡ παρητυμολογημένη Λεχοῦσα· ἐν Σέρραις ναὸς

κράτους, ἅτινα προθύμως μοι ἀνεκοίνωσεν ὁ φίλος ἱατρός κ. Σκεῦος Ζερβός, μνημονεύω τὸ ἐν τῷ Περί ἐπιδημ. Ζ' 25 α' καὶ ἡ Θεοδώρα σφόδρα ἐν πυρετῷ, αἱμορραγίης γενομένης. . . . Ἐκτε. . . περὶ πληθουσιν ἀγορὴν. . . ἐμφρόνως διετίθετο τὰ ἑαυτῆς· πρὸς μέσον δὲ ἡμέρης σφόδρα ἐλήρει. . . , περὶ δὲ τὸν πρῶτον ὕπνον. . . **υανίν**. . . . Ἑβδόμη ἐτελεύτησε».

(8) Παρελείφθησαν καὶ ταῦτα καὶ τὰ κατωτέρω (p. 254, 256) κατὰ τὴν ἀποδελτίωσιν.

(9) Ὅρα τὰς Προσθήκας.

(10) Ὅρα τὰς Προσθήκας.

Θεοτόκου τῆς Ἐλεούσης. . . κοινῶς λέγεται ὑπὸ τοῦ παρερμηνεύσαντος λαοῦ, ὅπως καὶ ὁ ἐν Θεσσαλονίκη ἔτει 1890 καεὶς παλαιὸς ὁμώνυμος, ἡ ἁγία Λεχοῦσα » (Τουρκιστὶ Ἰκμεπέ, τῆς ἐγκύου, 'κλίσε') (11).

Εἰς τὰ παλαιὰ ταῦτα μαρτύρια νέον προσθετέον νῦν τὸ τοῦ Μιλτ. Λουλουδοπούλου Συλλογ. τῶν Καρυῶν (Θράκης, 1903) σ. 305 (παρὰλειμμένον καὶ τοῦτο κατὰ τὴν ἀποδελτίωσιν): «ὅταν τὴν νύκτα ἐξέλθῃ τις τοῦ δωματίου τῆς λεχοῦς καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς αὐτό, ρίπτουν ἀνημμένα κάρβουνα, ὅπως ἄνωθεν τούτων διέλθῃ, διὰ νὰ μὴ ἡ λειχὼνα ἄρμενίσῃ» (ἡ λειχὼνα ἄρμενίστηκε' δηλοῖ ὅτι κακοέπαθε)» καὶ τὸ (ἐν τῷ ἀρχεῖφ ὑπάρχον) σ. 145: «ἄρμενίστηκε'—ἐπὶ λεχοῦς, βασκαίνεται».

Αὐτὸ τοῦτο τὸ ἄρμενίζεται (ἀρμινιάζεται) ἀναγνωρίζω ἐγὼ ἐν οἷς ὁ ἀείμνηστος οἰκονόμος Κωνσταντῖνος πρεσβύτερος πρὸ 82 ὄλων ἐτῶν ἔγραψεν ἐν τῷ Περὶ τῆς γνηστίας προφοράς βιβλίῳ σ. 364: «ἄνῳρυκτα [=ἄωρόνυκτα] ἄρμενιάζεται ἡ λεχώ» (ὅταν πάθῃ πυρετὸν μετὰ παρὰφροσύνης, διότι εὐθὺς τις κατὰ τύχην εἰς τὸν κοιτῶνά της ἄωρόνυκτα, καθὼς λεγούσιν οἱ γραῶδες μῦθοι). Τοῦτο δὲ τὸ (παρὰ Θεσσαλοῖς) ἀρμινιάζεται παρεφθέρῃ ἐκ τοῦ ἐριννιάζεται, ἐριννύζεται (ε=a, νν=μν, ὡς σίγυννος σίγυμνος, οἷον ἐριννύζεται), τουτέστι κυριεύεται ἀπὸ τὰς νυκτεροφοίτους Ἐριννύς· παρὰ τὸ ἐριννύω, Ἐριννύς, ἐριννυάω, ἄζω, ἡ ἐριννύω, -ννύζομαι, κατὰ τὸ δαιμονιάω καὶ -νίζομαι» (12).

Τὰ παίγνια ταῦτα εὐτυχῶς μὲν οὐδεμίαν, μετὰ τὰ διειλημμένα, ἔχουσιν ἀνασκευῆς ἀνάγκην, δυστυχῶς δὲ σχεδὸν μόνα ἀντὶ τοσούτων χρησίμων διδαγμάτων ἐκρίθησαν ὑπὸ τοῦ πρότερον ἐπιστατοῦντος εἰς τὴν ἀποδελτίωσιν ἄξια ἀναγραφῆς ἐν τῷ ἀρχεῖφ τοῦ Λεξικοῦ· εὐτυχῶς προελήφθη τὸ κακὸν καὶ οὕτω δὲν ἀπέερασεν, ὡς θὰ ἔλεγεν ὁ αἰοιδίμος Κοραῆς, εἰς αὐτό.

Δ'.—Τετάρτην σημάσιαν ἀναγράφω τὴν τοῦ παθητικοῦ ἄρμενίζομαι,=βασκαίνομαι· ἐπειδὴ λεχοῦς, διὰ τοῦτον ἡ ἐκείνον τὸν φυσικὸν λόγον παθούσης, τὸ πάθος ὑπὸ τοῦ λαοῦ προσνέμεται καὶ εἰς ἄλλας ἄλλων ἐπενεργείας καὶ εἰς τὴν βασκανίαν, περιέστη οὗτος εἰς τὴν

(11) Ὁρα τὰς Προσθήκας.

(12) Ὁρα τὰς Προσθήκας.

ανάγκην ἵνα καὶ παθητικὸν ῥῆμα πλάσῃ, εἰς ὃ καὶ ἔδωκε τὴν εἰδικὴν σημασίαν.

Δημῶδη παράγωγα ἐκ τοῦ ἄρμενίζω (Α') ἀναγράφουσι τῶν Λεξικῶν τὸ τοῦ κ. Ἀγγέλου Βλάχου (1909) καὶ τὸ τοῦ κ. Ἀντωνίου Ἡπίτη (1909) τὰ ἄρμενισιά (ἤδη ὁ Du Cange παρέθηκε τὸ μεσαιωνικὸν ἀκαλίπλουιν [καλίπλοισιν;], καλὴν ἄρμενισίαν), ἄρμενίσμα (13) καὶ ἄρμενιστής (14) (Ἡπίτης ἀνὴρ τοῦ πληρώματος τοῦ πλοίου ἀνήκων εἰς τὸν κλάδον τῶν ἀρμένων). Τούτοις πρόσθετος τὸ ἐκ τοῦ ἄρμενιστής παρηγμένον ἄρμενιστάρι (15) (ἐν Ζακύνθῳ καὶ Κυθήροις, ἴσως δὲ καὶ ἄλλαχοῦ) = ὀστρακόδερμον δίκην ἱστιοφόρου πλοίου ἐπιπλέον ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης (κατὰ τινὰς συλλογὰς τὸ αὐτὸ τῷ τῶν ἀρχαίων ναυτίλῳ ἢ ποντίλῳ), ὅπερ ἐν Ἡπείρῳ ἄρμενίδι (ἐκ τοῦ ἄρμενον) καλεῖται. Παρὰ τῷ Somavera (1709) καὶ τῷ Weigel (1898) κεῖται τὸ ἄρμενιστὰ ἐπίρρημα.

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ

Εἰς ταῦτα, τὰ πρὸ ἐβδομάδος ἐν τῇ Ἑταιρείᾳ ἀνακοινωθέντα, δύναμαι νῦν νὰ συνάψω ἄλλα χρήσιμα, ἅτινα ἐν βραχυτάτῳ περισυλλεχθέντα χρόνῳ μαρτυροῦσι καὶ αὐτὰ πᾶσον δίκαιον εἶχεν ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ Λεξικοῦ γράφουσα ἐν τῇ «Ἀνακοινώσει πρώτῃ» τὰ ἐξῆς: «ἐξωπάσης ἀμφιβολίας εἶναι ὅτι τὸ μέχρι τοῦδε περισυνειλεγμένον ὕλικόν τυγχάνει ὃν **ὀλίγον** τοῦ ὅλου σφζομένου θησαυροῦ μέρος. Κατὰ τοὺς πιθανωτάτους ἡμῶν ὑπολογισμοὺς ἄγνωστα εἰσέτι ὑπολείπονται μέρη **οὐχὶ ὀλιγώτερα τῶν ἐννέα δεκάτων**».

ΣΗΜ. 1.—Ὁ Thesaurus καὶ τὰ ἐξῆς δύο ἀνέγραψε τοῦ Πολυβίου χωρία: Α' 44, 2-3 ἀό δ' [Ἀννίβας] ἀναχθεὶς μετὰ μυρίων στρατιωτῶν καὶ καθορμισθεὶς ἐν ταῖς... Αἰγούσαις... ἐπετήρει τὸν πλοῦν. Λαβὼν δ' οὐρίον καὶ λαμπρὸν ἄνεμον, ἐκπετάσας πᾶσι

(13) Ἐν Πόντῳ τὸ ἄρμενίσμαν σημαίνει τὴν βραδύτητα καὶ ἀργοπορίαν, ἐξ ἄλλου ἐρχόμενον ῥήματος, τοῦ Ἀρμενίζω = μιμοῦμαι τὰ τῶν Ἀρμενίων, φέρομαι ὡς Ἀρμένιος· ὁνειδίζονται δὲ νῦν οἱ Ἀρμένιοι καὶ ὡς βραδεῖς, ὥσπερ ἐν τοῖς Βυζαντιακοῖς χρόνοις ὁνειδίζοντο πολλὰ κακά.

(14) Ὅρα τὰς Προσθήκας.

(15) Ὅρα τὰς Προσθήκας.

τοῖς ἄρμενοις καὶ κατουρώσας ἐπ' αὐτὸ τὸ στόμα τοῦ λιμένος ἐποι-
εῖτο τὸν πλοῦν, ἔχων καθωπλισμένους καὶ πρὸς μάχην ἐτοιμούς τοὺς
ἄνδρας ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων», KB' 23,13 «ἀποδότω δὲ καὶ τὰς
ναῦς τὰς μακρὰς καὶ τὰ ἐκ τούτων ἄρμενα καὶ τὰ σκεύη» ἐν τῷ
Thes. ἀμφότερα τὰ ἄρμενα μεταφράζονται *vela* (καὶ ἐν τῇ μετα-
φράσει τῆς ἐκδόσεως τοῦ Didot κεῖται: τὸ *passis velis omnibus* καὶ
τὸ *cum velis armamentisque earum*)· ἀλλὰ δικαιοῦται, νομίζω,
νὰ ἀμφιβάλλῃ ὁ ἐνθυμούμενος καὶ ὅτι κανονικῶς λέγονται τὰ πε-
τάννυμι - ἐκπετάννυμι - ἀναπετάννυμι τὸ ἰστίον ἢ τὰ ἰστία
(καὶ τὸ ἀντίθετον καταπετάννυμι τὸ ἰστίον ἢ τὰ ἰστία), ὅπως εἰς
ταῦτα ἄρκεσθῶ τὰ ῥήματα, οὐχὶ τὰ πετάννυμι - ἐκπετάννυμι -
ἀναπετάννυμι (καταπετάννυμι) τῷ ἰστίῳ ἢ τοῖς ἰστίοις· ἔπειτα
δέ, διὰ τί τὸ αὐτὰ ἐκ τούτων ἄρμενα κεῖται, οὐχὶ τὸ αὐτὸ τού-
των ἄρμενα; Ἐὰν μὴ τὰ πάντα ἀπατώσῃ, ἐν ἀμφοτέροις τοῖς χω-
ρίοις τὸ ἄρμενα νοητέον ἐν τῇ σημασίᾳ τῶν ὀπλῶν καὶ τῆς ἐξαρ-
τύσεως, ἐν δὲ τῷ πρώτῳ τὸ μὲν ἐκπετάσας ληπτέον καθ' ἑαυτὸ
ὡς ἀμετάβατον (πλὴν ἐὰν τὸ ἐκπτάς γραφῇ, ὡς εἰκάζει ὁ φίλος κ.
X. Χαριτωνίδης, γίνεται δὲ τοῦ ῥήματος ὁππὴν καὶ ῥημάτων συν-
θέτων ἐξ αὐτοῦ καὶ προθέσεως γραφῆσι καὶ ἐπὶ ἀνθρώπων), τὸ δὲ
ἀπᾶσι τοῖς ἄρμενοις ἀντὶ τοῦ αὐτοῦ πᾶσι τοῖς ἄρμενοις. — Εἰς τὰ
ἀρχαιότατα παραδείγματα ἐκ τῶν σημειωμάτων μου καταλέγω τὰ
ἐξῆς χωρία: τὸ παλαιὸν σχόλιον εἰς Σοφοκλ. Ἦλ. 732 «ἀνακωχεύειν
γὰρ κυρίως λέγεται ὅταν χειμῶνος ὄντος ἐν τῷ πελάγει στείλαντες
τὰ ἄρμενα [παλαιὸν σχόλ. εἰς Ἀριστοφ. Βατρ. 1000 «ἐκ μεταφο-
ρᾶς τῶν πλεόντων οἷ, ὅταν πνεῦμα σφοδρὸν ἐμπνεύσῃ, συστέλλουσι
τὰ ἰστία», Ὁμ. Ὀδ. γ 10 «ἰστία νηὸς εἴσης | στεῖλαν»] σαλεύω-
σιν αὐτόθι, μὴ διαμαχόμενοι τῷ πνεύματι», ἀντιγεγραμμένον ὑπὸ τοῦ
Ἡσυχίου ἐν τῇ λ. ἀνακωχεύειν. Παρ' Ἡσυχίῳ τὸ ἄρμενον κεῖ-
ται καὶ ἐν τοῖς ἐξῆς χωρίοις: «ἀκάτια: ὑποδημάτων εἶδος· ἢ τὰ με-
γάλα ἄρμενα» (=πλοῖα), «ανομεῖς: ... καὶ τῶν πλοίων τὰ ἐγ-
κοίλια· καὶ σχοῖνοι ἄρμενων», «φώσσων: τὸ λινοῦν ἄρμενον».

Παλαιὰς λέξεις συνθέτους ἐκ τοῦ ἄρμενον καὶ ἐτέρας λέξεως προ-
χείρους ἔχω ἐγὼ τὰς ἐξῆς: ἀρμενοθήκη Ἡσυχ. ἐν λ. καρδάλη, ἀρμενοποιῶ
Dosith., Gramm. Lat. Keil VII p. 432 (=velificor, τὸ δημῶδες κάμνω πανιά, «τὸ πλοῖον ἔκαμε πανιά»), ἀρ-

μενορράφοι Κωνστ.Πορφυρ. Ἐκθ. βασ. τάξ. p.674 (σχόλ. εἰς Ἀριστοφ. Θεσμ.935 «ἰστιορράφος : ὁ πανοῦργος· ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν τὰ ἄρμενα ῥαπτόντων»), ἐννεάρμενος καὶ μονάρμενος Τζέτζ. εἰς Λυκόφρ. Ἀλεξ. 101 («εἰναφώσσωνα στόλον· τὸν ἐννεάρμενον ἢ τὸν μονάρμενον») (16), τριάρμενος Λουκ.Πλ.14 «τριάρμενα πάντα καὶ ἀνώλεθρα» τὰ πέντε πλοῖα (Thes *robustissima*) καὶ Λεξιφ. 15 «ὀλκὰδα τριάρμενον ἐν οὐρίφ πλέουσαν» καὶ Ψευδολ. 27 «ναύτῃ τινὶ τῶν τριαρμένων», Πολυδεύκ. Ὀνομ. Α' 83 «καὶ Πτολεμαίου ναῦς πεντεκαίδεκῆρης· καὶ Ἀντιγόνου τριάρμενος».

Νέας δὲ δημῶδεις λέξεις συνθέτους καταλέγω τάσδε : ἄρμενοβελόνα ἐν Ἰκάρῳ καὶ ἄρμενοδέλονο ἐν Κεφαλληνίᾳ (ἡ κοινῶς σακορράφα λεγομένη), ἄρμενοκούπι ἐν Κρητικοῖς ἄσμασι (=ἰστιοκώπη Πολυδ. Ὀνομ. Α' 103) καὶ ἐν τῇ φράσει «φεύγει ἄρμενοκούπι» (=ταχέως), ἄρμενόπανο ἐν Ζακύνθῳ καὶ Κεφαλληνίᾳ, ἄρμενοράδα=ὄρνις πλουσίαν ἔχουσα τὴν οὐρὰν ἄρμένου δίκην (πβ. σουσουράδα).

ΣΗΜ. 2.— Τύπος ἄρμενῶς κεῖται παρὰ τῷ Passow Τραγούδ. Ῥωμ. (1868) p. 249, Nr.240, 10 «πῶρα χῆρας θυγατέρα καὶ τῆς μάγισσας, | ποῦ μαγεύει τὰ ποταμιά καὶ δὲν σὺρνουε | καὶ ταῖς θάλασσαις μαγεύει καὶ δὲν ἄρμενοῦν | καὶ μαγεύει καὶ ταῖς βρύσαις καὶ δὲν ρέουε | καὶ μὲ μαγεύει καὶ ἑμένα καὶ δὲν ἔρχομαι».

ΣΗΜ.3.—Κατὰ διακόσια ἔτη ἀρχαιότερα τοῦ ἄρμενίζω μαρτύρια (ἐτῶν 611—619) νὰ εὕρω ἐν τῷ μεταξὺ ηὐτύχησα ἐν τῷ τοῦ Λεοντίου ἐπισκόπου Νεαπόλεως (ἐν Κύπρῳ) Βίῳ Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος, ἐκδ. H. Gelzer (1893) p. 18,16 «ἄρμενίσας ἡμέραν μίαν ἀνέμου βιαίου πνεύσαντος ἐξερρίφθη εἰς τὴν γῆν», p. 19,10 «εἵκοσι νυχθήμερα ἡρμενίσσαμεν, σφοδρῶ ἀνέμῳ μὴ δυνηθέντες ὁλως γνωρίσαι ποῦ ὑπάγομεν μήτε ἀπὸ ἄστρου μήτε ἀπὸ τόπου», p. 19,12 «ἰθεῶρει ὁ κύβερνος τὸν πάπαν σὺν αὐτῷ κρατοῦντα τὸν αὐχένα καὶ λέγοντα αὐτῷ «μὴ φοβηθῆς· καλῶς ἄρμενίζεις'», p. 19,23 «ἄρμενίσαντος τοῖνον τοῦ πλοίου καὶ ἐρχομένου... εἰς Ἀλεξάνδρειαν». Καὶ κατὰ ἐξακόσια καὶ ἐπτακόσια ἔτη ἀρχαιότερα μαρτύρια (αἰῶνος β' καὶ α' μετὰ Χριστόν), ἐν τῷ Νόμῳ Ῥοδίῳ ναυτικῷ : C. E.

(16) Ἡ λέξις μονάρμενος παρ'οὐδενὶ Λεξικογράφῳ, οὐδὲ τῷ ἀειμνήστῳ Κουμανούδῃ καὶ τῷ Herwerden, κεῖται.

Zachariae von Lingenthal, Ius Graeco-Rom. IV p. 165. § 14 «τοῦ πλοίου ἀρμενίζοντος» καὶ p. 168 § 32 «πλοῖον ἀρμενίζον», «εἰς βράχην ἀπώλετο ὁ ἀρμενίζων» (§ 5 p. 163 «σχοινίον ἢ ἀρμενον». § 32 p. 168 «πλοίου... χαλάσαντος τὰ ἀρμενα» καὶ «ὁ τὰ ἀρμενα χαλάσας»). — Ἐν παπύροις οὔτε τὸ ἀρμενον οὔτε τὸ ἀρμενίζω εὔρον.

ΣΗΜ. 4. — Μεταβατικὸν τὸ ἀρμενίζω ἐν τῇ κυρίᾳ ἐκδοχῇ (Α') μετεχειρίσθη τοῦ 15' αἰῶνος ὁ ποιητὴς Ἀντώνιος ὁ Ἀχέλης. H. Perrot, La Siège de Malte (Paris 1910) p. 162, v. 2266 «λοιπὸν τὸν στόλ' ἀρμενίσαν με τὸν καιρὸν ποῦ θέλαν».

ΣΗΜ. 6 — Πρόσθεσις Ἰ. Βενιζέλου Παροιμ. (1867) σ. 107, ἀρ. 223 «ἡ στραβὰ ναι τάρμενα ἡ στραβὴ ἀρμενίζομε» («ἐπὶ τῶν ἀνεπιτηδείων εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τῶν καὶ αἰτιῶντων τοὺς ἄλλους»). Τῶν Λεξικῶν μόνον τὸ τοῦ κ. Ἡπίτη ἀνέγραψε τὴν μεταφορὰν «στραβὰ ἀρμενίζει, il fait fausse route».

ΣΗΜ. 9. — Παρὰ τοῦ διδάκτορος κ. Ἰ. Δαυλάκη ἔμαθον ὅτι Ἀρμενόπετρα ἐν Κρήτῃ (ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Βιάννου) καλεῖται τόπος τις· ἀλλὰ τὸ τοπωνύμιον τοῦτο καὶ τὰ Ἀρμενοὶ (οἱ) τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἀνάγουσιν εἰς τοὺς Ἀρμενίους. Ἐν Κρήτῃ ἀκούεται καὶ ἡ λ. Ἀρμενομπουγάδα=κυρίως τῶν Ἀρμενίων ἡ μπουγάδα, καθόλου δὲ ἡ κακὴ καὶ ἀθλία· πβ. σημ. 13.

ΣΗΜ. 10. — Ὅμοιον φυτὸν καλεῖται ἐν τῷ Βελβεντῷ τῆς Μακεδονίας ἀρμένους (ὁ), ἐν τῇ Αἰτωλίᾳ ἀρμένης, ἐν τῇ Θεσπρωτίᾳ ἀρμένι (τό)· ὅρα καὶ κατωτέρω ἀρ. 12.

ΣΗΜ. 11. — Κατὰ τὸν κ. Ἰ. Τσοκόπουλον ἐν Μακεδονίᾳ πρὸς τῷ ἀρμενίζω λέγεται καὶ τὸ ἀρμενίζομαι. Ὁ κ. Τσοκόπουλος ἐσημείωσε καὶ τὰ ἐξῆς: «ἀρμένισμα: καλεῖται ὑπὸ τῶν ἰδιωτικωτέρων [ἐν Σέρραις] πάθησις τῶν λεγῶν (ἴσως ὁ ἐπιλόχιος πυρετός), ἀποδιδομένη εἰς ὑπερφυσικὴν ἐπιδρασιν. Ἦκουσα ὅτι ἄλλοτε γυνὴ ἔμπειρος ἐπειρᾶτο νὰ θεραπεύσῃ τὴν πάσχουσαν διὰ τῆς ἐπικλήσεως 'γύρισε πίσω, Ἀρμενόπετρα'» (πβ. κατωτέρω ἀρ. 12)· ἐὰν μὴ ἀπατώμαι, ἡ ἐπικλήσις ἐκ δύο συνέκειτο μερῶν, τοῦ «γύρισε πίσω», πρὸς τὴν πάσχουσαν λεγομένου, καὶ τῆς λέξεως «Ἀρμενόπετρα», δι' ἧς ἡ θεραπεύουσα ἱκέτευε τὴν Παναγίαν τὴν ἐν τῇ πέτρᾳ θαυματουργήσασαν.

ΣΗΜ. 12. — Πόσον δίκαιον εἶχον, τοῦτο διδάσκουσι τὰ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Ἀχιλλέως Τζαρτζάνου (κατὰ γυναῖκα Θεσσαλὴν ἐνταῦθα διατρίβουσαν) προθύμως ἀνακοινωθέντα μοι, ἐφ' οἷς πολλὰς ὁμολογῶ αὐτῷ χάριτας: α' Ἡ λεχὼ ἀρμινιάζιτι' (ἀόρ. ἀρμινιάσκι = ἀρμενιάσθηκε) σημαίνει ἡ λεχὼ ἔρχεται εἰς μικρὰν διανοητικὴν διατάραξιν'. Πάσχει δὲ τοῦτο καὶ δι' ἄλλους λόγους καὶ δὴ α') ὅταν γίνωνται βλασφημίαι, β') ὅταν ἐγερθῇ ἐκ τῆς κλίνης πρὸ τῆς παρελεύσεως ὠρισμένων ἡμερῶν ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ, συνήθως 15, καὶ γ') ὅταν δὲν κάμνη δίαιταν εἰς τὸ φαγητόν. Εἰς τὴν γυναῖκα, ἥτις ἀρμινιάσκι, καλεῖται γυνή, συνήθως γραῖα, γνωρίζουσα νὰ ξεαρμινιάζη (= νὰ ἀπαλλάσῃ τὴν λεχὼ ἀπὸ τὸ ἀρμένιασμα). Ἡ γυνὴ αὕτη ἐντὸς θυμιατηρίου καίει λιθωνωτὸν καὶ ἀρμένια (= χαμομήλιχ) καὶ περιάγουσα τὸ θυμιατήριον περὶ τὴν νοσοῦσαν λεχὼ λέγει λόγια μυστικὰ θρησκευτικὰ. Πολλὰκις καλοῦν καὶ ἱερέα. Τὰ ἀρμένια πολλάκις βράζουν καὶ τὸ ζεστὸν μεταχειρίζονται ὡς μαλακτικόν. — Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐπιφθονίαν, τὴν ὁποίαν ἐπάδει σιγῇ ἡ ξεαρμινιάστρα, ἡ ἐνταῦθα ἐρωτηθεῖσα γυνὴ δὲν ἐγίνωσκε τι, ἐνθυμοῦμαι ὅμως παρὰ τῆς μητρὸς ἀκούσας ὅτι ἔρχεται ὡς ἐξῆς με ἀρμένιασιν ἢ μάννα μ', με ἀρμένιασιν ἢ μπαμπάζου μ' [= ὁ πατὴρ μου], με ἀρμένιασαν τὰδέρφιχ μ' με ἀρμένιασαν τὰ ξαδέρφιχ μ' » εἰάν μὴ ἀπατῶμαι, ταῦτα ἐν τῇ ἐπιφθονίᾳ προφέρουσα ποιεῖται ἡ λεχὼ αὕτη δεινολογουμένη· τὸ ἀρμένιασι = ἐβάσκανε, τὸ ἀρμένιασαν = ἐβάσκαναν· ὅρα ἀνωτέρω Δ'.

ΣΗΜ. 14. — Τὸ ἀρμενιστής ὡς Βυζαντιανὸν μνημονεύει ὁ κ. Κωνστ. Α. Σαράφης Πιτζιπιὸς Ἑλλ. Αὐτοκρατ. στόλ. (1907) σ. 121· ἐν τῷ βιβλίῳ εὗρισκω καὶ τὰς λέξεις ἀρμενογεμισταί σ. 125, ξυλάρμενα σ. 98. Εἶθε τὰ χειρόγραφα, ἐξ ὧν ὁ φιλότιμος συγγραφεὺς ἤντηλσε τὰ κατὰ τὸν στόλον, ἦσαν γνήσια παλαιά! — Παρὰ τοῦ κ. Γ. Χατζιδάκι ἐμαθον ὅτι βόρειος λιμὴν τῆς Ἰκάρου καλεῖται Ἀρμενιστής. — Τὸ ἀρμενιστής ἤδη ἐν τῷ Νόμῳ Ῥοδίων p. 168 § 32 αἰ' δι' ὁ ἀρμενιστής ἀμελήσας καὶ ὁ βιγλιοφόρος ἀποκοιμηθῇ».

ΣΗΜ. 15. — Ὁ κ. Χατζιδάκις διδάσκει με ὅτι ἐν Κρήτῃ τὸ ὄστρακὸδερμον καλεῖται ἀρμενιστήρι.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 5 Μαΐου 1912.

ΠΕΤΡΟΣ Ν. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000020459

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

